

19. חבויות ביטוח לאומי ודמי בריאות לאור הרפורמה במיסוי בינלאומי וחוק תכנית החירום הכלכלית

19.1 מבוא

חוק הביטוח הלאומי נועד במקורו להוות חוק ביטוח סוציאלי, שמטרתו גביית דמי ביטוח על בסיס הכנסות היחיד, גבייה שמטרתה כפולה, אופקית - פיצוי המבוטח לעת קרות מקרה הביטוח כהגדרתו בחוק, ואנכית - העברת חלק מהתקבולים לשכבות אוכלוסייה שאינן בעלות יכולת השתכרות סבירה, בבחינת מגן בפני סכנת חרפה ורעב.

בעקבות חוק תכנית החירום הכלכלית, אשר בתוקף מיום 1 ביולי 2002, מהווה החבות בביטוח לאומי ודמי בריאות (להלן - ביטוח לאומי), מרכיב מיסוי משמעותי לגבי הכנסות תושב ישראל בחו"ל ותושבי חו"ל בישראל. המדובר בשיעורים המגיעים לכדי כ- 13% מס אפקטיבי על הכנסות חייבות כהגדרתן בחוק הביטוח הלאומי⁸⁵⁷.

חקיקתו של חוק תכנית החירום הכלכלית הפרה את העיקרון שדמי ביטוח משתלמים ביחס ישיר לזכויות הזכאי לגמלאות מהביטוח הלאומי. לדמי ביטוח אין תקרת תשלום של הכנסה החייבת בביטוח לאומי. לזכויות הביטוחיות, לעומת זאת, יש הגבלה בחישוב לפי חמש מהשכר הממוצע במשק⁸⁵⁸. דמי הביטוח דומים יותר למס. שיעור המס הכולל על יחיד מגיע לכדי כ- 63.7% מס שולי, כולל מס הכנסה ודמי ביטוח לאומי, וזאת החל מהכנסה בסך של כ- 240,000 ₪ לשנה.

⁸⁵⁷ חוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה-1995, ס"ח 108 (להלן: "חוק הביטוח הלאומי"); וכן ראו עדכון נוסף בשיעורי הביטוח הלאומי בתיקון 59 לחוק הביטוח הלאומי בתוקף משנת המס 2003 ואילך (אושר בכנסת ביום 14.11.2002).

⁸⁵⁸ עניין זה נמצא תלוי ועומד בבג"ץ שהוגש על-ידי איגוד לשכות המסחר ואחרים.

הזכויות שמקנה חוק הביטוח הלאומי תקפות גם לגבי ישראלים השוהים בחו"ל, אך עצם התשלום לביטוח לאומי אינו מהווה ערובה לקבלת זכויות אלו בעת קרות מקרה הביטוח. הגמלאות המשולמות לפי החוק מותנות בתנאי אכשרה, שלענייננו מאופיינים בדרך כלל הן בתקופות העבודה לפני קרות מקרה הביטוח, והן בהיות המבקש תושב ישראל בעת קרות מקרה הביטוח, וקיימים תנאים נוספים שנקבעו לעניין כל גמלה שמשולמת לפי החוק. כך, שיכול להיות כי תושב ישראל השוהה בחו"ל ומשלם לביטוח לאומי דרך קבע, ימצא עצמו ללא זכות לקבלת גמלה לפי החוק, אם וכאשר יתברר כי בקרות האירוע הביטוחי הוא אינו נחשב לתושב ישראל, לפי החוק.

בפרק שלפנינו נעסוק בעיקר ובמיוחד בהשלכות של הרפורמה במס הכנסה⁸⁵⁹ על החבויות בביטוח לאומי החל מינואר 2003 ואילך. אכן, לביטול התקרה (כאמור בחוק תכנית החירום הכלכלית בתוקף מיולי 2002 ועד דצמבר 2003) ניכרת משמעות רבה. אך המשמעות האפקטיבית והבלתי מוגבלת בזמן נובעת דווקא מהעובדה שמינואר 2003, בהתאם להוראות סעיף 235(ב) לפקודה, לאחר תיקונו במסגרת הרפורמה, תתאפשר העברת מידע ממס הכנסה למוסד לביטוח לאומי, לגבי סכומי ההכנסות של תושבי ישראל בחו"ל, מקורותיהן וסיווגן. מידע זה יאפשר למוסד לביטוח לאומי לגבות דמי ביטוח על הכנסות שהיו בעבורו נעלם, ולכן לא חויבו בדמי ביטוח עד לרפורמה.

19.2 ההשפעות העיקריות של הרפורמה על החבויות בביטוח לאומי

פרט להשפעת ביטול תקרת ההכנסה החייבת בדמי ביטוח לפי הוראות חוק התכנית הכלכלית, נודעת לרפורמה במיסוי הבינלאומי משמעות רבות נוספות אשר ישפיעו על החבויות לתשלום ביטוח לאומי, לרבות על הכנסות אשר קודם לרפורמה לא חויבו בדמי ביטוח לאומי.

⁸⁵⁹ חוק לתיקון פקודת מס הכנסה (מס' 132), תשס"ב-2002, ס"ח 1863.

ההיבטים העיקריים שבהם תשפיע הרפורמה במיסוי בינלאומי על החבות לעניין ביטוח לאומי הינם כדלקמן:

- א. הקביעה כי הכנסות בחו"ל כהכנסות חייבות לפי סעיף 2 לפקודה כפופות למס לביטוח לאומי - זהו השינוי מרחיק הלכת ביותר. עד היום, ספק אם הכנסות לפי סעיף 5 לפקודה (בחו"ל) של ישראלים היו חייבות ביטוח לאומי אפילו היו חייבות מס הכנסה.
- ב. הכנסות פאסיביות בחו"ל: המעבר לדיווח על בסיס פרסונלי לצורכי מס הכנסה ירחיב את בסיס ההכנסה החייבת בדמי ביטוח. הבסיס לחיוב בדמי ביטוח יכלול מעתה הכנסות של תושב ישראל, שהופקו או שנצמחו בחו"ל, מהכנסות פסיביות, דיבידנד, תמלוגים, דמי שכירות בחו"ל שבעבר לא היו חייבות בדמי ביטוח והיו גם פטורות ממס הכנסה.
- ג. שאלות חבות דמי ביטוח בגין הסדרי מיסוי מיוחדים: חברת משלח-יד זרה (חמ"ז) וחברה נשלטת זרה (חנ"ז).
- ד. החבות בביטוח לאומי על הפרשי הצמדה, ריבית, דמי ניכיון ודיבידנד משוק ההון: שאלה ישנה חדשה שהוסדרה כנראה בתיקון 134 לפקודה.
- ה. הקלות בחבות הביטוח הלאומי לפי אמנות מניעת כפל תשלום דמי ביטוח סוציאלי בינלאומיות.
- ו. קביעת סעיף 235 (ב) לפקודה, המתיר העברת מידע ממס הכנסה למוסד לביטוח לאומי, לרבות פרטים על מקורות ההכנסה, סיווגה לעניין הפקודה, פרטים על רווחי הון וכו'.

19.3 השלכות המעבר למיסוי פרסונלי על הביטוח הלאומי

19.3.1 מבוא

חוק הביטוח הלאומי חל על כל יחיד שהינו תושב ישראל. תחולה זו נגזרת מהגדרת "מבוטח" בענפי הגמלאות השונים. "מבוטח" לעניין חוק הביטוח הלאומי הינו כל יחיד שהינו תושב ישראל ועונה לקריטריונים של גיל, תקופות אכשרה ותנאים נוספים כפי שנקבעו בחוק.

נציין, כי אין חפיפה הכרחית בין חוק הביטוח הלאומי לפקודת מס הכנסה. כך, לדוגמה, ייתכן תושב ארה"ב, שאיננו חייב מס מכוח אמנת המס של ישראל וארה"ב, אך הינו נחשב לתושב ישראל לעניין הביטוח הלאומי. סקירה קצרה זו לא תתיימר ליתן תשובה לשאלה אם אותו אדם חייב בביטוח לאומי, או שמא הפטור ממס הכנסה חל גם על דמי הביטוח הלאומי.

בסעיף זה נעסוק בהשפעות של המעבר למיסוי על בסיס פרסונלי ושל השינוי של הגדרת תושב ישראל בפקודה על היקף החבות בביטוח לאומי.

19.3.2 קביעת בסיס מיסוי בינלאומי פרסונלי לפי חוק הביטוח הלאומי

החיוב בדמי ביטוח על הכנסות "מבוטח" מוטל על-פי הוראות סעיפים 344 ו-345 לחוק. סעיף 344 לחוק עוסק בחיוב בדמי ביטוח על הכנסות עובד שכיר שמקורה בסעיף 2(2) לפקודה. סעיף 345 לחוק עוסק בחיוב בדמי ביטוח של הכנסות עובד עצמאי לפי סעיפים 2(1) ו-2(8) לפקודה. כן עוסק הסעיף בחיוב בדמי ביטוח על ההכנסות מהמקורות המפורטים בסעיף 2 לפקודה של מי שאינו עובד ואינו עובד עצמאי.

סעיפים אלו מפנים, אפוא, לחיוב בדמי ביטוח לפי רשימת המקורות המופיעה בסעיף 2 לפקודה. סעיף זה יוצר כידוע את בסיס המס בישראל. קודם לרפורמה הסעיף הטיל את המס בישראל על הכנסה שנצמחה, הופקה או נתקבלה בישראל.

הסעיף לא חל על הכנסות פאסיביות בחו"ל או על הכנסות אקטיביות, שחוייבו לפי סעיף 5 לפקודה. אשר על-כן, הייתה דעה כי השקעות בחו"ל לפני 1.1.03 היו כולן פטורות מדמי ביטוח לאומי. במסגרת הרפורמה, הסעיף תוקן באופן מהותי. הבסיס לחיוב במס ההכנסה במישור הבינלאומי השתנה מבסיס טריטוריאלי בעיקרו לבסיס פרסונלי כולל. הוזה אומר: סעיף 2 המתוקן הרחיב את חבות המס, החל על תושבי ישראל, גם לגבי הכנסות שנצמחו או הופקו על-ידיהם מחוץ לישראל, אף אם לא נתקבלו לראשונה בישראל. הסעיף קובע כי המס יוטל על:

"הכנסתו של אדם תושב ישראל שהופקה או שנצמחה בישראל או מחוץ לישראל."

לאור העובדה שחוק הביטוח הלאומי מפנה למקורות המפורטים בסעיף 2 לפקודה, עולה השאלה: האם החיוב לפיו תלוי בהוראת החיוב במס הכנסה, המופיעה ברישא של סעיף 2 לפקודה? בשאלה זו מופנמת, למעשה, השאלה האם החיוב בביטוח לאומי הינו, מאז ומתמיד, על בסיס פרסונלי, כפי שקובעת הרישא לסעיף 2 לפקודה לאחר תיקון 132; או שמא, לפחות עד לפני התיקון, על בסיס טריטוריאלי, כפי שקבעה הרישא לסעיף 2 לפקודה קודם לרפורמה. נראה לנו, כי יש להעדיף את הגישה הטריטוריאלית בנושא פרשנות החבות בדמי ביטוח לאומי על-פי סעיף 2 לפקודה.

הפרשנות המילולית, שאין אנו מקבלים אותה, נלמדת מתוך הוראות סעיף 344 ו-345 לחוק. סעיפים אלה מפנים לחיוב בדמי ביטוח ישירות למקורות ההכנסה לפי סעיף 2 לפקודה על סעיפיו הקטנים ואינם מפנים לסעיף 2 בכללותו על הרישא שבו. חיזוק לפרשנות זו ניתן אף למצוא בתקנות הביטוח הלאומי. גם שם מפנה השר הממונה על ביצוע החוק לחיוב בדמי ביטוח על הכנסות פסיביות של אדם, או על הכנסותיו של מבוטח בחו"ל. אך לדעתנו, גם הפניה ישירות לסעיפים הקטנים של סעיף 2 לפקודה איננה יכולה לעקוף את הרישא של סעיף 2 ללא התייחסות כלשהי לשאלת מקום היווצרותה של ההכנסה. לפיכך, עדיפה הדעה שעד לרפורמה, לפיה הכנסות בחו"ל לא היו חייבות בביטוח לאומי.

אשר לפרשנות התכליתית, זו נלמדת מהיותו של חוק הביטוח הלאומי במקורו חוק ביטוח סוציאלי, שמטרתו להגן על המבוטח בקרות אותו המקרה הביטוחי. בבסיסה של הגנה זו, שמירת הכנסותיו של הנישום באופן מידתי לתקופה ולסכומים שלפיהם שילם דמי ביטוח קודם לקרות המקרה הביטוחי, בהתאם להוראות החוק. לעניין זה אין נפקא מינה מהו מקום היווצרותה של ההכנסה של אותו תושב ישראל. ידוע כי תושב ישראל זכאי לגמלאות הביטוח הלאומי כתושב ישראל לפי עיקרון הביטוח הסוציאלי וללא קשר לגובהן של הכנסותיו, לפחות כיום. חיזוק לפרשנות זו ניתן למצוא גם בהסרת התקרות לדמי הביטוח.

19.3.3 הגדרת "תושב ישראל" לעניין הביטוח הלאומי

במסגרת הרפורמה במס נקבעה בתיקון מס. 132 לפקודה הגדרה מפורטת לעניין "תושב ישראל לגבי יחיד". הגדרה זו מאמצת את מבחן מרכז החיים, תוך בחינת מכלול קשריו המשפחתיים, הכלכליים והחברתיים,

ועושה שימוש בחזקות, הניתנות לסתירה, אשר מתייחסות למספר ימי השהות בישראל במהלך שנת המס. בשונה מכך, בחוק הביטוח הלאומי לא נקבעה הגדרה למושג "תושב ישראל".

מקורם של המבחנים הללו מצוי בפסיקה. היעדר הגדרה בחוק, הוביל את בית המשפט לקבוע מבחן על דרך חקיקה שיפוטית. הפסיקה קבעה כי התשובה לשאלה האם פלוני נחשב "תושב ישראל", אם לאו, תלויה בזיקה של אדם לישראל כפי שהיא נלמדת ממכלול נסיבות המקרה. כך, בפסק הדין בעניין סנוקה⁸⁶⁰, קבע ביה"ד את מבחן הזיקה כמבחן העיקרי לתושבות לעניין חוק הביטוח הלאומי⁸⁶¹:

"תנאי התושבות בישראל כתנאי לתחולה של מרבית ענפי הביטוח הלאומי מושתת בין השאר על הזיקה היציבה שבין המבוטחים לבין המדינה, זיקה שאין בה מן הזמניות או מהארעיות, והיוצרת מחויבות של החברה כלפי המבטחים בתחום הביטחון הסוציאלי." (ההדגשות אינן במקור)

משמע, על מנת שפלוני ייחשב "תושב", ישראל צריכה להיות המקום ש"בו הוא חי", ביתו הקבוע והיציב⁸⁶². לכך מוסיף ביה"ד בעניין בוקובזה⁸⁶³, וקובע כדלקמן:

"המונח "תושב" אינו מוגדר בחוק הביטוח הלאומי. היותו של אדם "תושב ישראל", הוא בגדר שאלה עובדתית הנגזרת מחומר הראיות, ונקבעת על-פי ההלכות שנפסקו בעניין, הן בבית המשפט העליון, והן בפסיקתו של בית הדין... שבחשבו הסופי תקבע הזיקה למעשה, זיקה שלא היא בה מהזמניות או מהארעיות, וזיקה שיש בה להוכיח ראיית מקום שבתחום ישראל כמקום "שבו הוא חי שזה ביתו." (ההדגשה אינה במקור)

⁸⁶⁰ דב"ע מה/04-73 עיאדה סנוקה נ' המוסד לביטוח לאומי, פד"ע יז 79.

⁸⁶¹ שם, 83. ראו גם דב"ע נד/0-233 חשימה עבד רדואן נ' המוסד לביטוח לאומי, פד"ע כוח 103, בעמ' 112-113.

⁸⁶² ראו גם דב"ע נא/0-43 חאלדיה פאוזי נ' המוסד לביטוח לאומי, פד"ע כג 36; דב"ע נא/0-140 מוסא טהה נ' המוסד לביטוח לאומי, פד"ע כד 382.

⁸⁶³ דב"ע 2214/01 בוקובזה ניתן ביום 27/05/2002 מפי בית דין אזורי לעבודה בירושלים.

הבחינה אינה סובייקטיבית אלא אובייקטיבית. כך, למשל, בעניין לוי נ' הפנר⁸⁶⁴ נקבע כי לא כוונתו של האדם היא הקובעת את מקום מושבו בשעה מסוימת, אלא אותו מקום אשר אליו קשור האדם מן הבחינה העובדתית ממשיית. היינו, "המקום אשר מירב הזיקות העובדתיות כורכות אותו עמו"⁸⁶⁵. מכאן, שמקום המגורים של אדם הוא אחד הסימנים העיקרים להיותו תושב באותה מדינה.

לאור מבחנים אלו, נקבע למשל בפסיקה כי אדם נשוי שנסע לחו"ל למטרות עבודה, הותר את משפחתו בישראל אך שמר עמה על קשר רצוף - ייחשב תושב ישראל⁸⁶⁶; זאת, משום שהיעדרותו הינה ארעית בלבד. לעומת זאת, מקום שלא הוכחו סממנים של ארעיות בשהות בחו"ל, יאבד אותו אדם את תושבותו בישראל⁸⁶⁷. והוא הדין לגבי אדם שביקר את משפחתו בישראל לעיתים נדירות, לא קיבל מעולם אזרחות ישראלית ומתגורר דרך קבע בחו"ל. אדם, כאמור, אף הוא לא ייחשב ל"תושב ישראל"⁸⁶⁸.

הפסיקה בביטוח לאומי שמה את מירב המשקל על מבחן מקום המגורים הקבוע כמבחן משנה מהותי. אולם, בשונה מהגדרת "תושב ישראל" בפקודה, לא נקבעו חזקות כלשהן לעניין ספירת ימי השהות. כפועל יוצא מכך, פלוני עשוי מחד-גיסא להיחשב כתושב ישראל לעניין הפקודה, ומאידך-גיסא לתושב חוץ לעניין חוק הביטוח הלאומי, ולהפך.

לא ברורה השפעת היותו תושב חוץ לפטור ממס על הביטוח הלאומי. הדבר רלוונטי, בדרך כלל, לגבי הכנסות שמקור החיוב להן הוא עצם התושבות. נפתח שאלה זו בהזדמנות אחרת.

⁸⁶⁴ ע"א 260/89 לוי נ' הפנר, פ"ד מו(4) 391.

⁸⁶⁵ שם, 393, וכן מאוזכר ע"א 587/85 שטרק נ' בירנברג ואח', פ"ד מא(3) 227, עמ' 230.

⁸⁶⁶ ראו עב"ל 63/62 המוסד לביטוח לאומי נ' גולדף, פב"ל ז 200; וכן דב"ע מא/0-56 כמילוא חורי נ' המוסד לביטוח לאומי, פד"ע יב 304.

⁸⁶⁷ דב"ע מד/0-95 אבו שאלח פאטמה נ' המוסד לביטוח לאומי, פד"ע טו 466.

⁸⁶⁸ דב"ע תשן/0-209 יפה נסימיה נ' המוסד לביטוח לאומי, פד"ע כב 299.

19.4 אי חבות ביטוח לאומי על הכנסות מחברת משלח-יד זרה

במסגרת הרפורמה הוטל חיוב מס על רווחי חברה, אשר הכנסותיה מופקות מפעילותו של בעל השליטה בה בעצמו, או באמצעות קרובו או באמצעות חברה שבה הוא מחזיק בשליטה של 50% לפחות. בסעיף 5 לפקודה הוגדרה חברה כאמור, כחברת "משלח-יד זרה".

לדעתנו, הפיקציה לעניין רווחי חברת משלח-יד זרה לעניין הפקודה אינה רלוונטית לעניין החיוב בביטוח לאומי. הסיבה לכך נובעת מכך, שהחובה לשלם ביטוח לאומי חלה לפי החוק רק על הכנסותיו של יחיד שהוא ה"מבוטח" לעניין החוק. רווחי תאגיד, כגון חברה, פטורים מחבות ביטוח לאומי, להבדיל מדיבידנד או דמי ניהול⁸⁶⁹. רווחים, כאמור, שהפיקה חברה וטרם חולקו ליחידים בה, אינם הכנסותיהם של היחידים בה, ולכן אינם חייבים בביטוח לאומי.

19.5 דיבידנד מחברה נשלטת זרה (C.F.C.)

ניתן להשוות זאת לחברה משפחתית. בשני פסקי דין בעניין הטלת חיוב ביטוח לאומי על רווחי חברה משפחתית: **וייס וגולן**⁸⁷⁰ ובעניין **גבריאל**⁸⁷¹ (ביה"ד האזורי לעבודה בת"א), נקבע כי הכנסות חברה משפחתית אינן חבות בביטוח לאומי. בפסקי דין אלו נקבעו הכללים המנחים הבאים:

1. הכנסות חברה משפחתית אינן חבות בביטוח לאומי, שכן ייחוסם לבעלי החברה, לעניין שיעור מס ההכנסה, אינו פוגע במהותן כהכנסות עצמאיות של החברה.
2. באמרת אגב נאמר כי אפשר והכנסות אלו יחויבו בביטוח לאומי, אם יחולקו כדיבידנד בהתאם להליכים הקבועים בפקודת החברות (כשמה אז).

⁸⁶⁹ תקנות הביטוח הלאומי (הוראות מיוחדות בדבר תשלום דמי ביטוח) תשל"א-1971, ק"ת 2728. (תיקון אחרון: 13/09/01, ק"ת 6125) (להלן: "תקנות הביטוח הלאומי").

⁸⁷⁰ ראו דב"ע מט/0-98 ואח' המוסד לביטוח לאומי נ' וייס ואח', פד"ע כג 320.

⁸⁷¹ דב"ע נג/274 בר נתן גבריאל נ' המוסד לביטוח לאומי, מיסים ט/3, ה-26.

3. משיכות בעל המניות שאינן בגדר דיבידנד, אינן חבות בביטוח לאומי מאותן סיבות.

מכאן, שעצם הפיקציה, לפיה תמוסה הכנסת חברה כאילו מדובר בהכנסת יחיד בעל השליטה בה, אינה רלוונטית לעניין ביטוח לאומי. אלא, אם רווחים אלו שולמו כמשכורת או חולקו בפועל ליחיד בעל השליטה כדיבידנד, העשוי להיות חייב בביטוח לאומי לפי סעיף 345 לחוק בידי מי שאינו עובד ואינו עובד עצמאי, או לפי הוראת תקנה 15 לתקנות הביטוח הלאומי.

במילים אחרות, לפי פסקי הדין עולה כי קביעות לעניין מס הכנסה, בקשר לייחוס הכנסות, אינן מחייבות לעניין חוק הביטוח הלאומי. היפוכו של דבר, לקביעות אלו אין כל משמעות לעניין החיוב בביטוח לאומי.

נסייג עמדה זו בכך שבמקרים מסוימים, מבחנים שנקבעו בפסיקה לעניין מס הכנסה הוכללו בפסיקה גם לגבי ביטוח לאומי. עניין בולט, בו ננקטה עמדה כזו, הינו בשאלת הגדרת מבחני יחסי עובד מעביד. בהגדרת "עובד" בסעיף 1 לחוק הביטוח הלאומי קיימת אפשרות, לפיה עצם קיום יחסי עובד מעביד בין בעל מניות העובד בפועל בחברה שבבעלותו לבין החברה עלולה להביא לחיובו בביטוח לאומי לפי השכר ההוגן המקובל. אולם, המצב עד היום היה כי המוסד לביטוח לאומי טען דרך כלל נגד חיוב כזה. שכן, לשיטתו על בעל מניות, המוציא תלוש משכורת לעצמו, להוכיח כי עבד בפועל בחברה והתקיימו יחסי עובד מעביד, בכדי שיוכל לקבל גמלאות המגיעות לו לפי חוק הביטוח הלאומי⁸⁷².

לדעתנו, פסיקת ביה"ד בנושא חברה משפחתית איננה תואמת את פסיקת ביהמ"ש העליון בנושאי מיסוי. סביר, כי אם השאלה תגיע לדיון בביהמ"ש העליון בין ביחס לחברה משפחתית, חברה נשלטת זרה (חנ"ז) או חברה שקופה, ייקבע כי הייחוס הרעיוני במס הכנסה מחייב את הנישום גם בדמי ביטוח.

19.6 חבות ביטוח לאומי על הכנסות מפנסיה של עולים חדשים.

בסעיף 9 לפקודה כתיקונו, בעקבות הרפורמה במס, נקבע כי שיעור מס ההכנסה על פנסיה המתקבלת בידי עולה חדש, לא יעלה על המס שהיה משלם, אילו העולה היה נשאר תושב באותה מדינה.

⁸⁷² ראו מבחנים שנקבעו לעניין זה בעב"ל 20182/97, דב"ע נז/182-02 המוסד לביטוח לאומי נ' יוסף צבי גרוסקופף, פד"ע לד 97.

לעניין ביטוח לאומי נקבעה בתקנה 12א לתקנות הביטוח הלאומי הוראה, לפיה חייבת הכנסה מפנסיה בידוי מבוטח שטרם מלאו לו 65 שנים בגבר ו-60 באישה. ההוראה קובעת כי מבוטח כאמור, חייב בתשלום דמי ביטוח מהפנסיה המשתלמת לו בעד החודש שקדם למועד תשלום דמי הביטוח, בשיעור של 2.95% מסכום השווה למחצית הפנסיה, או מסכום המינימום לתשלום ביטוח לאומי הקבוע בלוח י"א לחוק הביטוח הלאומי מחולק ב-12, לפי הסכום הגבוה שביניהם.

תקנות 13, 14 ו-15 לתקנות הביטוח הלאומי קובעות את החבות בדמי ביטוח על הכנסות מפנסיה של מבוטח, כאמור, שהינו גם שכיר וגם עצמאי, או שהינו עובד עצמאי שאין עיקר הכנסתו ממשלח-ידו, או של עובד שכיר שאין עיקר הכנסתו משכר. ובלבד, שאין המדובר בגמלאי שהינו גבר מגיל 65 או אישה מגיל 60 שנים.

במילים אחרות, אין להוראות הפטור ממס הכנסה על הכנסות מפנסיה של עולה חדש כל נפקות לעניין חוק הביטוח הלאומי. גבר עד גיל 65 ואישה עד גיל 60 חייבים בתשלום ביטוח לאומי על הפנסיה שהם מקבלים, ללא קשר לגובהה ולמקום הפקתה בארץ שממנה עלו לישראל. נסייג אמירה זו באמור להלן לגבי אמנות ביטוח סוציאלי שבהן התקשרה ישראל לפי סעיף 374 לחוק הביטוח הלאומי.

19.7 חבות ביטוח לאומי על הכנסות של תושבים חדשים

ותושבים חוזרים

בסעיף 14 לפקודה ניתנו פטורים שונים ממס הכנסה על הכנסות פירותיות של יחידים שהיו תושבי ישראל לראשונה ועל הכנסות פירותיות של תושבים חוזרים. לעניין ביטוח לאומי אין רלוונטיות לפטורים אלו. שכן, תקפותם הינה לצורכי מס הכנסה בלבד.

בפסיקה נקבע כי פיקציות כגון חבויות או פטורים לעניין מס הכנסה אינן רלוונטיות לעניין חוק הביטוח הלאומי. כך, למשל, נקבע בפס"ד גליק⁸⁷³, כי פיקציה לצורכי מס הכנסה המשייכת הכנסה לבן זוג אחד (חישוב מאוחד לפי סעיף 65 לפקודה), אינה רלוונטית לחיוב ביטוח לאומי. במקרה בו דובר בפסק דין זה, נקבע כי למרות שלעניין פקודת מס הכנסה הפרשי הצמדה על הלוואת הבעלים, שנתנה האישה לחברה שבשליטת בעלה, מצטרפים להכנסת בעלה בחישוב מאוחד לעניין מס הכנסה, הרי לעניין חוק הביטוח הלאומי, מכיוון שהפרשי הצמדה אלו הינם על הלוואה שהוכח שהיא זו שנתנה אותם לחברה, הרי הם פטורים מדמי ביטוח באשר היה מדובר באישה נשואה שאינה עובדת ("עקרת בית" לפי סעיף 238 לחוק הביטוח הלאומי).

התוצאה הרלוונטית לענייננו, מפסק דין זה, הינה כי הכנסה כאמור מהפרשי הצמדה על הלוואת בעלים, הפטורה לצורכי מס הכנסה מכוח תקנות מיוחדות שהותקנו לצורך זה⁸⁷⁴, חייבת בדמי ביטוח לאומי.

בנוסף, תוצאה זו נובעת גם מכוח הוראה מפורשת בחוק הביטוח הלאומי, הכלולה בסעיף 345 (ב) (1) לחוק, כדלהלן:

**"ההכנסה בשנה השוטפת תיקבע על-פי השומה הסופית של ההכנסה
כאמור לאותה שנה לפני כל פטור, ניכויים וזיכויים לפי פקודת מס
הכנסה ..."**
(ההדגשה אינה במקור)

והיא הנותנת כי הפטור המופיע בסעיף 14 לפקודה, על הכנסות פירותיות של תושבים חדשים ושל תושבים חוזרים על נכסים רכשו בחו"ל, טרם הפיכתם להיות תושבי ישראל, לפי העקרונות שבסעיף 14 לפקודה האמור, אינו רלוונטי כשמדובר בחיוב לפי חוק הביטוח לאומי. הכנסות אלו חייבות בביטוח לאומי.

⁸⁷³ דב"ע תשן/12-0 המוסד לביטוח לאומי נ' גליק, פד"ע כב 161.

⁸⁷⁴ תקנות מס הכנסה (פטור ממס על הפרשי הצמדה בהלוואה של בעל שליטה), תשנ"ח-1998, ק"ת 5917.

19.8 חבות ביטוח לאומי על רווחי חברה נשלטת זרה (C.F.C.)

במסגרת הרפורמה הוסף פרק רביעי 1 לפקודה העוסק במיסוי "חברה נשלטת זרה". פרק זה עוסק במיסוי רווחים שטרם חולקו של חבר בני אדם שהוא תושב חוץ שרוב הכנסתו בשנת המס היא הכנסה פסיבית. לגבי החיוב בביטוח לאומי לעניין זה, אין דעתנו שונה מהאמור בסעיף 1.4 לעיל, בעניין חברת משלח-יד זרה, ומכאן שאין לנו להוסיף לנימוקים האמורים שם.

ככלל, ביטוח לאומי חל על הכנסות יחיד שהינו תושב ישראל בלבד. הכנסות חברה נשלטת זרה אינן הכנסות יחיד, אלא מכוח פיקציה של דיבידנד, ומכאן שאינן חייבות בדמי ביטוח לאומי. עם זאת, כמו ביחס לחברה משפחתית עם חלוקת דיבידנד בפועל, תחול חבות בביטוח לאומי.

עם זאת, ציינו כי כמו שם גם כאן עתידה פסיקה זו לההפך אם וכאשר תגיע לביהמ"ש העליון. זאת, משום שהיא סותרת את ההגיון שביסוד פסיקתו ביחס לחברה משפחתית במס הכנסה.

19.9 אי חבות ביטוח לאומי על רווחי הון משוק ההון

החלק השלישי לפקודה, שהוסף במסגרת הרפורמה, עוסק במיסוי "הכנסות מיוחדות בשוק ההון". ככל שמדובר במיסוי רווחי הון ממכירה, מימוש או פדיון ניירות ערך בישראל או מחוץ לישראל, לא יחולו על רווחי הון אלו חבויות לפי חוק הביטוח הלאומי.

סעיפים 344 ו-345 לחוק הביטוח הלאומי קובעים כי דמי ביטוח ישולמו על הכנסות שמקורותיהם לפי סעיף 2 לפקודה. מכאן, שרווחי הון, שהמיסוי על הכנסותיהם אינו נובע מסעיף 2 לפקודה, אלא מכוח חלק ה' לפקודה שעוסק במיסוי רווחי הון להבדיל ממיסוי הכנסות פירותיות, אינם חייבים בדמי ביטוח לאומי.

מסקנה זו תואמת גם את תכלית חוק הביטוח הלאומי כחוק ביטוח סוציאלי, והיא שיפוי "מבוטח" על אובדן הכנסותיו בעת קרות מקרה הביטוח. שיפוי כזה יכול להינתן רק על הכנסות שוטפות וקבועות ולא על רווחי הון שמטבען הן בעלי אופי חד-פעמי. זאת ועוד, אף לעניין הטלת מס הכנסה על רווחי הון נקבעו הוראות מיוחדות בדבר אי מיסוי על הרווח האינפלציוני, הנובע מהתאמת ערכו של הנכס הנמכר לשיעור עליית המדד או המט"ח. הוראות אלו נשמרו בחלק 3 לעניין מיסוי רווחי הון, הנובעים משוק ההון, שכן, גם המיסוי לפי פרק זה הינו על הרווח הריאלי בלבד.

במילים אחרות, הטלת מס רווחי הון של שוק ההון, בין שמדובר בניירות ערך הנסחרים בישראל ובין שמדובר בניירות ערך זרים כהגדרתם בפקודה ובין שמדובר ברווחי הון בכלל - אינה רלוונטית לעניין החבות בדמי ביטוח לאומי. רווחי הון אלו פטורים מחבות ביטוח לאומי. הדברים נכונים גם לגבי רווחי הון ממימוש יחידות בקרנות נאמנות שהנם רווחי הון לכל דבר.

גם הפיקציה מכוח סעיף 89 לפקודה, לפיה דין רווח הון כדין הכנסה חייבת, איננה רלוונטית לחיוב בביטוח לאומי. עם זאת, ידוע לנו כי בימים אלו נערכים על כך דיונים מחודשים, תוך נטייה לקבוע שיעור דמי ביטוח נמוך במיוחד על רווחי הון.

19.10 החבות בביטוח לאומי בעבר על הפרשי הצמדה, ריבית,

דמי ניכיון, דיבידנד ורווחים בשוק ההון - והפטור הזמני

שניתן להם בתיקון 1 לתיקון 132 (תיקון 134)

הפרשי הצמדה, ריבית, דמי ניכיון ורווחים הנובעים משוק ההון, בין שהינם נובעים ממכשירים פיננסיים בישראל ובין שהינם נובעים ממכשירים פיננסיים בחו"ל, חייבים במס הכנסה מכוח סעיף 2(4) לפקודה. עד לרפורמה חלק מהכנסות אלו היו פטורות ממס. החל מינואר 2003 יחויבו הכנסות אלו במס הכנסה (למעט דמי ניכיון על מק"מ שיחויבו במס רק החל מינואר 2004).

לעניין ביטוח לאומי, יש להבחין בין הכנסות כאלו של מי שאינו עובד כעצמאי ואינו עובד שכיר, לבין מי שהינו שכיר או עצמאי. כן נבדוק את המצב לגבי מי שהינו גם שכיר וגם עצמאי, כדלקמן:

1. מי שאינו שכיר ואינו עצמאי - חייב בביטוח לאומי על כל הכנסותיו לפי המקורות המפורטים בסעיף 2 לפקודה. כך נקבע בסיפא לסעיף 345 (א) לחוק הביטוח הלאומי. היות שסעיף 2(4) לפקודה, בו כלולים ההכנסות בהן עוסק סעיף קטן זה (להלן - ההכנסות הפסיביות), הינו אחד מהמקורות האמורים, הרי שהכנסות אלו יהיו חייבות במלואן בדמי ביטוח לאומי, בידי תושב ישראל, שהוא יחיד ובתנאים האמורים בחוק.

לפני הרפורמה, חל הסעיף על הכנסות כאלו בישראל, אך הוא לא נאכף. אחרי הרפורמה הסעיף חל על הכנסות בישראל ובח"ל וכנראה ייאכף, מכיוון שבניגוד לעבר, עתה האינפורמציה תהיה כלולה בשומות מס הכנסה, לפחות לגבי מי שידווח. כל מי שלא ידווח, לא תכלול שומת מס הכנסה שלו כל אינפורמציה לגביו, ובפועל הוא לא ישלם.

2. מי שהוא שכיר או עצמאי - אינו חייב דרך כלל בדמי ביטוח לאומי על הכנסותיו האמורות בסעיף זה. שכן, חבותו לפי סעיפים 344 ו-345 (א) רישא לחוק הינה לפי המקורות שבסעיפים 2(2), (1) ו-2(8) לפקודה. אולם, תקנות 14 ו-15 קובעות כי שכיר או עצמאי שלפחות 50% מהכנסותיו הכוללות לפי סעיף 2 לפקודה, הינן הכנסות פסיביות לפי המקורות שבסעיפים 2(4) עד 2(9) לפקודה, יהיה חייב בדמי ביטוח על כל הכנסותיו הפסיביות. כדי למנוע חיוב בביטוח לאומי על הכנסות אלו בידי עובד שכיר או עצמאי, יש לוודא כי סך ההכנסות הפסיביות שלו נמוך מהכנסותיו כשכיר או כעצמאי.

גם כאן שאלת החיוב בביטוח לאומי לפני הרפורמה ואחריה תוכרע, כפי שתיארנו לעיל, ביחס למי שאיננו שכיר ואיננו עצמאי.

3. מי שהוא גם שכיר וגם עצמאי - פטור מביטוח לאומי על הכנסותיו הפסיביות. שכן, לגביו תחול תקנה 13 לתקנות הביטוח הלאומי, שאינה מטילה חבות בדמי ביטוח לאומי על הכנסות פסיביות לגבי

מבוטח שהוא גם שכיר וגם עצמאי. נציין כי לגבי מבוטח כזה, לא יחולו תקנות 14 ו- 15 לתקנות הביטוח הלאומי. שכן, תקנות אלו מחריגות מתחולתן, במפורש, עצמאי שהוא גם שכיר ולהפך. כתוצאה מכך, עולה כי הכנסות מהפרשי הצמדה, ריבית, דמי ניכיון ורווחים עשויות להיות חבות בביטוח לאומי, בכפוף למעמדו של המבוטח על-פי סוגי הכנסותיו כאמור לעיל.

על-פי הוראת שעה שנקבעה בסעיף 36 לחוק ותיקון מס' 132 לפקודה (תיקון 134), הכנסות מסוימות משוק ההון תהיינה פטורות מדמי ביטוח רפואי ולאומי עד ה-31 בדצמבר 2003⁸⁷⁵.

הוראת שעה זו מתקנת בתיקון עקיף את סעיף 350 לחוק הביטוח הלאומי (סעיף הפטורים). הפטור חל על ההכנסות הבאות:

- (א) הכנסה מדיבידנד בידי יחיד לפי סעיף 125ב לפקודה, לרבות מניירות ערך זרים.
- (ב) הכנסה מריבית, מדמי ניכיון ורווחים על-פי סעיף 125ג(ב) לפקודה:
- (1) ריבית ורווחים שקיבל מקופת גמל לתגמולים וכן על ריבית ורווחים שקיבל מקרן השתלמות, במועדים הקבועים בסעיף 9(א16) ו-1(ב16);
- (2) ריבית או דמי ניכיון, שהם הכנסה לפי סעיף 2(4), שמקורם באיגרות חוב נסחרות בבורסה, אם היחיד אינו בעל שליטה בחברה המשלמת ריבית כאמור;
- (3) ריבית ורווחים שמקורם בתכנית חיסכון או בפיקדון ושהם הכנסה לפי סעיף 2(4).

⁸⁷⁵ סעיף זה קובע כדלקמן:

(2) בסעיף 350(א) אחרי פסקה (5) יבוא:
 "(6) (א) הכנסה החייבת במס לפי הוראות סעיפים 125ב או 125ג(ב) או (ג) לפקודת מס הכנסה, שאינה הכנסה בידי בעל שליטה כהגדרתו בסעיף 32(9) לפקודה האמורה, המשתלמת לו על-ידי חבר בני אדם שבשליטתו;
 (ב) הוראות פסקה זו יעמדו בתוקפן בתקופה שמיום כ' בתמוז התשס"ב (1 ביולי 2002) עד יום ו' בטבת התשס"ד (31 בדצמבר 2003).
 (ג) שר העבודה והרווחה, באישור וועדת הכספים של הכנסת, רשאי להאריך את התקופה האמורה בפסקת משנה (ב)."

(4) ריבית ודמי ניכיון המשתלמים במועד הפדיון של מילווה קצר מועד כהגדרתו בסעיף 105יא, שמועד פדיונו לאחר תום שנת המס 2003;

(5) ריבית ודמי ניכיון המשתלמים על ניירות ערך זרים כהגדרתם בסעיף 105יא ששולמו בשנת המס 2007 ואילך. משמע, לפי הוראת שעה זו, ריבית מניירות ערך זרים לא תהא פטורה מביטוח בריאות ולאומי עד שנת המס 2007.

(ג) הכנסה מריבית או דמי ניכיון לפי סעיף 125ג(ג).

כדי שהפטור יחול נדרש לקיים את התנאים הקבועים בסעיף 125ג: ראשית, שהריבית לא תיחשב כהכנסה לפי סעיף 2(1) לפקודה (עסק וכו'), אלא כהכנסה פסיבית.

שנית, שלא נתבעו בגינה ניכוי הוצאות ריבית והפרשי הצמדה.

שלישית, שהריבית לא משתלמת לבעל שליטה כהגדרתו בסעיף 32(9), קרי, מי שמחזיק ב-10% או יותר בזכויות השונות בחברה וכו'.

נציין כי שר העבודה והרווחה, באישור וועדת הכנסת, הוסמך להאריך את הוראת השעה האמורה מעבר ל-31 בדצמבר 2003.

19.11 חבות ביטוח לאומי על דמי שכירות, תמלוגים, מכירת זכויות יוצרים והכנסות פסיביות אחרות מחו"ל

האמור בסעיף הקודם חל למעשה גם לגבי הכנסות פסיביות שמקורן לפי סעיפים קטנים 2(6) עד 2(9) לפקודה.

כפי שציינו לעיל, הכנסות אלו, כמו גם ההכנסות לפי סעיף 2(4) לפקודה שבהן עסקנו בסעיף הקודם, היו חייבות בדמי ביטוח לאומי על בסיס טריטוריאלי רק בישראל.

החל מינואר 2003, עם המעבר למיסוי בינלאומי על בסיס פרסונלי לעניין מס הכנסה, הרי לדיווח על הכנסות אלו למס הכנסה תהיה משמעות מסויית כפולה, הן לעניין החבות במס הכנסה, לפי הוראות הרפורמה, והן לעניין חוק הביטוח הלאומי לפי הוראותיו.

ביטוח לאומי יוכל לגבות דמי ביטוח מהכנסות פסיביות לפי ההוראות שבסעיף 345 (א) סיפא לחוק, ולפי תקנות 14 ו-15 לחוק הביטוח הלאומי, על-פי אינפורמציה ממס הכנסה הנותנת תמונה מקיפה, מכוח הוראות סעיף 235 (ב) החדש לפקודה שהוסף במסגרת הרפורמה. אינפורמציה זו תועבר לביטוח לאומי ביחס לכל ההכנסות הפסיביות של המבוטח, לרבות שוק ההון: הפרשי הצמדה, ריבית על חסכונות ופיקדונות, דיבידנד שנתקבל ממניות, נסחרות או לא בשוק מוסדר בישראל או בחו"ל, הכנסות פסיביות כדוגמת דמי שכירות, תמלוגים, מכירת זכויות יוצרים וכו' בישראל ומחו"ל. תמונה זו תאפשר למוסד בדיקה קלה יחסית של חבות בדמי ביטוח.

הסיכוי לגביית דמי ביטוח לאומי מהכנסות פסיביות מחו"ל גדל משמעותית. שאלת הפחתת חבות בביטוח לאומי תהא בעלת משקל רב יותר.

19.12 חבות ביטוח לאומי על תושבי ישראל בחו"ל

צינו כי קיימת דעה שעד לרפורמה הכנסות בחו"ל מכוח סעיף 5 לפקודה היו פטורות מדמי ביטוח נוכח סעיפי החיוב שהתבססו על סעיף 2 לפקודה. אחרי הרפורמה, רצוי לסקור בקצרה את סעיפי החיוב בביטוח לאומי בחו"ל.

19.12.1 חבות ביטוח לאומי על העובד אצל מעביד ישראלי

כאשר המעביד בחו"ל הוא מעביד תושב ישראל, יחולו על השכר אשר משולם לעובד השכיר, חבויות ביטוח זהות לחבויות ביטוח של שכיר המועסק בישראל. כך קובעת תקנה 21 לתקנות הביטוח הלאומי כדלהלן:

" 21. עובד בחוץ לארץ ועובד בכלי שיט או בכלי טיס

(א) הכנסתו של עובד בחוץ לארץ, לרבות עובד בכלי שיט או בכלי טיס, המבוטח בהתאם לסעיף 76 לחוק, תחושב לעניין לוח י' לחוק, לגבי תקופת עבודתו בחוץ לארץ, לפי מלוא הכנסתו במטבע ישראלי ולפי מלוא התמורה במטבע ישראלי של הכנסתו במטבע זר (להלן - תמורת מטבע זר) ובלבד שלא ישלם דמי ביטוח מסכום העולה על ההכנסה המרבית האמורה בפרט 1 בלוח י"א. מועד תשלום דמי ביטוח לפי תקנה זו יהיה מועד התשלום החל לגבי עובד לפי סעיף 353 לחוק."

תקנה 21 מטילה על עובד שכיר מחוץ לישראל את הוראות סעיף 76 לחוק הביטוח הלאומי, שתנאיו הינם:

1. המבוטח והמעביד הם תושבי ישראל - הן העובד והן המעביד עונים להגדרת התושבות בישראל, לפי מבחן הזיקה העיקרית שנקבע בפסיקה. מקום המגורים הקבוע מהווה מבחן משנה עיקרי לעניין זה.
2. חוזה העבודה נקשר בישראל, או לחילופין חוזה העבודה לא נקשר בישראל אך, במקום העבודה אין ביטוח נפגעי עבודה ונמסרה הודעה על קיומו של חוזה העבודה.
3. תקופת ההעסקה בחו"ל אינה עולה על חמש שנים רצופות (או יותר שנים, בכפוף לאישור מיוחד של שר העבודה והרווחה, או מי שהשר הסמיך לכך).

19.12.2 כאשר המעביד בחו"ל אינו תושב ישראל

תקנה 1 (4) לתקנות הביטוח הלאומי עוסקת בעובד שמעבידו אינו תושב ישראל, וקובעת לגביו:

"(4) מקום מגוריו של המעביד אינו בישראל ואין לו בישראל מען למסירת מסמכים משפטיים. המעביד הוא ארגון בינלאומי הנהנה מחסינות מכוח אמנה בינלאומית שישראל צד לה."

הרישא לתקנה זו קובעת כי עובד כזה ישלם בעצמו את דמי הביטוח החלים עליו כעובד שכיר. שכן, לא ניתן לחייב את המעביד הזר לשלם דמי ביטוח למוסד לביטוח לאומי בישראל.

העובד אצל מספר מעסיקים, שחלקם תושבי ישראל וחלקם לא, ישלם דמי ביטוח לגבי כל הכנסותיו לפי סעיף 2(2) לפקודה. תקנה 2 מדגישה כי תשלום זה לא יפחת מהמינימום לתשלום הקבוע בלוח י"א לחוק. במאמר מוסגר נציין כי הוראות תקנות 1 (4) ו-2 לתקנות הביטוח הלאומי חלות גם על תושב ישראל העובד בישראל אצל מעביד זר, הפטור מחבות דיווח למוסד לביטוח לאומי.

19.12.3 חבות ביטוח לאומי על הכנסות עובד עצמאי או מי שאינו עובד

בח"ל

חבות הביטוח הלאומי לתושבי ישראל השוהים מחוץ לישראל לפי סעיף 345 סיפא לחוק הביטוח הלאומי, תהא לפי השיעור המוטל על מי שאינו עובד ואינו שכיר בישראל על כל הכנסותיו הפסיביות שמקורותיהן בסעיף 2 לפקודה, ולא פחות ממינימום החיוב המוטל על מי שאינו עובד כשכיר ואינו עצמאי בישראל. אולם, מי שמוגדר כעובד עצמאי לפי חוק הביטוח הלאומי ושוהה מחוץ לישראל, ישלם דמי ביטוח בשיעורים החלים על עצמאי בישראל, לרבות על הכנסה שהתקבלה מחוץ לישראל, ואינה חייבת במס הכנסה בישראל לפי הפקודה.

19.12.3.1 מבוטח שאינו שכיר ואינו עצמאי

כך קובעת תקנה 20 (א) לתקנות הביטוח הלאומי לגבי מבוטח שאינו שכיר ואינו עצמאי, כדלהלן:

"תקנה 20 - מבוטח השוהה בחוץ לארץ

מבוטח, למעט מבוטח לפי סעיף 76 לחוק ולמעט מבוטח לפי תקנה 12א לתקנות אלה, השוהה בחוץ לארץ תקופה העולה על ששה חדשים רצופים,

ישלם דמי ביטוח בעד כל תקופת שהותו בחוץ לארץ, בשיעורים החלים על מבוטח שאינו עובד ואינו עובד עצמאי, מהכנסתו החייבת בתשלום דמי ביטוח, ואם אין לו הכנסה כאמור או שהכנסתו אינה מגיעה להכנסה המזערית שנקבעה בפרט 4 בלוח י"א, ישלם דמי ביטוח כאילו הכנסתו הייתה ההכנסה המזערית כאמור."

הוראה זו אינה עוסקת כאמור במבוטח בביטוח נפגעי עבודה לפי סעיף 76 לחוק, משמע, היא אינה עוסקת במי שהוא שכיר או עצמאי, וכן אינה עוסקת בחבות ביטוח לאומי על פנסיה מוקדמת, לגביה חלה תקנה 12א לתקנות הביטוח הלאומי. התקנה קובעת כי לגבי מבוטח, שאינו שכיר ואינו עצמאי (כהגדרתם בסעיף 1 לחוק), תחולנה ההוראות הבאות:

1. המבוטח שוהה בחו"ל יותר משישה חודשים רצופים.
 2. לאחר תום שישה החודשים ישלם מבוטח זה דמי ביטוח על כל הכנסותיו הפסיביות שמקורותיהן לפי סעיף 2 לפקודת מס הכנסה, לפי הוראות סעיף 345 סיפא לחוק הביטוח הלאומי, ולא פחות מהמינימום לתשלום הקבוע לגבי מי שאינו שכיר ואינו עצמאי בלוח י' שבחוק.
- נזכיר כי ההכנסות הפסיביות כוללות הפרשי הצמדה וריבית, דיבידנד, דמי שכירות, תמלוגים, דמי מפתח, מכירת זכויות יוצרים ועוד, כקבוע בסעיף 2 לפקודה.
- ההוראה בדבר מיסוי ההכנסות הפסיביות בחו"ל דומה במהותה להוראות שיחולו בעקבות הרפורמה במס הכנסה (תיקון 132 לפקודה). אלא, שאם עד היום לא היה כל אמצעי למוסד לביטוח לאומי לקבל מידע על הכנסות אלו, הרי מינואר 2003 יעבור גם המידע הזה ממס הכנסה למוסד לביטוח לאומי, כמו שנעשה עד היום לגבי ההכנסות החייבות בישראל.

19.12.3.2 מבוטח עצמאי

מאידך, לגבי מבוטח שהוא עובד עצמאי כהגדרתו בסעיף 1 לחוק הביטוח הלאומי, קובעת תקנה 20 (ב), כדלהלן:

”(2) על-אף האמור בתקנת משנה (א), מבוטח שהוא עובד עצמאי השוהה בחוץ לארץ, שהיה זכאי לגמלה לפי פרק ה' לחוק והתקנות לפיו אילו אירעה לו פגיעה בעבודה בהיותו בחוץ לארץ, ישלם דמי ביטוח, בעד כל תקופת שהותו בחוץ לארץ, בשיעור המשתלם מאת עובד עצמאי, מהכנסה שממנה משתלמים דמי ביטוח לרבות הכנסה שהתקבלה בחוץ לארץ ואינה נחשבת כהכנסה החייבת במס לפי הפקודה.

(ג) לעניין תקנה זו יחולו הוראות תקנות המקדמות בשינויים המחויבים.

(ד) מועדי תשלום דמי ביטוח על-פי תקנה זו הם כאמור בתקנה 2 לתקנות הגביה, לפי העניין.”

”**עובד עצמאי**” - מוגדר בסעיף 1 לחוק הביטוח הלאומי כמי שעוסק בתקופה במשלח-ידו, לפחות 20 שעות בשבוע בממוצע, או שהכנסתו החודשית עולה על מחצית השכר הממוצע במשק, או שהוא עוסק במשלח-ידו לפחות 12 שעות בשבוע והכנסתו הינה לפחות 15% מהשכר הממוצע במשק.

עובד עצמאי ישלם דמי ביטוח כמקובל לגבי עובד עצמאי בישראל, לרבות על הכנסה שהתקבלה מחוץ לישראל ואינה הכנסה חייבת לפי הפקודה. היות שהתנאי הוא כי זו תהא הכנסה שממנה משתלמים דמי ביטוח, הרי בעובד עצמאי מדובר בהכנסות שמקורותיהן לפי סעיף 2(1) ו-2(8) לפקודה (עסק, משלח-יד וחקלאות). הוראה זו מטילה מס גם על הכנסה שלא נתקבלה לראשונה בישראל ואשר גם לא נצמחה והופקה בישראל, והייתה עד היום פטורה ממס הכנסה עליה. גם כאן היות שמינואר 2003 בוטל במסגרת הרפורמה במס (תיקון 132 לפקודה) החיוב במס הכנסה מכוח ש”נתקבלה”. מאידך, עקב המעבר לבסיס בינלאומי פרסונלי, יחויב תושב ישראל על הכנסותיו במס הכנסה גם על מכלול הכנסותיו מחוץ לישראל. עולה, כי מינואר 2003 הוראה זו, שבחוק הביטוח הלאומי, חופפת להוראת המיסוי הפרסונלי לפי הפקודה, לפחות בהקשר של הכנסותיו ממשלח-ידו.

19.13 החבות בדמי ביטוח לאומי ודמי בריאות על גמלאים

19.13.1 גמלאי המקבל קצבת זקנה

גמלאי המקבל קצבת זקנה, שהוא גבר שמלאו לו 65 שנים או אישה שמלאו לה 60 שנים, פטור מביטוח לאומי בגין ביטוח ילדים, ביטוח דמי אבטלה, ביטוח נכות, ביטוח סיעוד וביטוח דמי ביטוח זקנה, שארים וביטוח אימהות (לפי סעיף 351 (ב) רישא לחוק הביטוח הלאומי). מכאן נובע, כי גמלאי כאמור חייב בדמי ביטוח על הכנסותיו מעבודה רק בגין ביטוח נפגעי עבודה, נפגעי תאונות וביטוח זכויות עובדים בפשיטת רגל ובפירוק תאגיד.

אולם, גמלאי שהוא גבר שמלאו לו 65 או אישה שמלאו לה 60 שנה, ממילא אינו מבוטח בביטוח נפגעי תאונות. על-כן, עובד עצמאי, שהוא גמלאי כאמור, ישלם דמי ביטוח רק בגין ביטוח נפגעי עבודה. עובד שכיר שהוא גמלאי, כאמור, ישלם בנוסף לדמי ביטוח נפגעי עבודה גם דמי ביטוח זכויות עובדים בפשיטת רגל ובפירוק תאגיד.

19.13.2 גמלאי שאינו מקבל קצבת זקנה

גמלאי שאינו מקבל קצבת זקנה, פטור או חייב לפי סוגי הביטוח האמורים בסעיף 1 לעיל, רק מגיל 70 בגבר או גיל 65 באישה (לפי סעיף 351 (ב) סיפא לחוק). עד הגיעו לגיל זה, ישלם ביטוח לאומי בהתאם לשיעורים הרגילים, ובתנאי שהינו מבוטח לפי הוראת הגמלה הספציפית.

במילים אחרות, גמלאי, כאמור בסעיף זה, ישלם דמי ביטוח בשיעורים הרגילים בגין כל ענפי הביטוח, למעט ביטוח נכות וביטוח תאונות שחלים רק על מבוטח שאינו גמלאי, כאמור. וזאת עד להגיעו לגיל 70 שנים בגבר או 65 שנים באישה.

19.13.3 גמלאי שאינו עובד ואינו עצמאי, שאינו מקבל קצבת זקנה

לכאורה לפי סעיף 351 (ג) לחוק הביטוח הלאומי, גמלאי כאמור פטור או חייב לפי סוגי הביטוח האמורים בסעיף 1 לעיל, מגיל 65 בגבר או מגיל 60 באישה. אולם, מכיוון שמדובר בגמלאי שאינו עובד, הרי ממילא הוא אינו חייב בביטוח נפגעי עבודה, וכן בשל אי היותו עובד שכיר, אינו חייב בביטוח זכויות עובדים בפשיטת רגל ובפירוק תאגיד. כך שהתוצאה היא כי גמלאי, כאמור, פטור מתשלום ביטוח לאומי על הכנסותיו.

הפטור אינו מובן מאליו, לאור העובדה כי מבוטח רגיל שאינו עובד ואינו עצמאי, חייב בביטוח לאומי, לפי הוראת סעיף 345 סיפא לחוק, על כל הכנסותיו לפי סעיף 2 לפקודת מס הכנסה (הכנסותיו הפסיביות).

19.13.4 פטור מחיוב על הכנסות פסיביות של גמלאים

היות שתקנות 14 ו-15 לתקנות הביטוח הלאומי אינן חלות על גמלאי מגיל 65 בגבר ו-60 באישה, הרי בהתאם לאמור בסעיף 3 לעיל, ולאי תחולת תקנות 14 ו-15 כאמור, לא ישלם גמלאי שהוא גבר שמלאו לו 65 שנה או אישה שמלאו לה 60 שנה, דמי ביטוח על הכנסותיו הפסיביות.

הפטור לגמלאי, כאמור, על ההכנסות הפסיביות, ניתן ללא קשר לשאלה האם מדובר בגמלאי שאינו עובד או עצמאי, או לגובה הכנסותיו הפסיביות ביחס להכנסותיו מעבודתו.

19.13.5 הוראות מיוחדות לגבי חבות בדמי ביטוח בריאות של גמלאים

גמלאי עובד, המקבל קצבת זקנה - דמי ביטוח הבריאות מקוזזים ישירות מקצבת הזקנה שהוא מקבל. גמלאי עובד, שאינו מקבל קצבת זקנה - חייב בתשלום דמי בריאות, בשיעורים הרגילים מהכנסותיו מעבודה. גמלאי שאינו עובד ואינו מקבל קצבת זקנה - חייב בדמי ביטוח לאומי בסכום המינימום, העומד כיום על סך של 84 ₪ לחודש.

19.14 זיכוי דמי ביטוח ששולמו בחו"ל לפי אמנות כפל מס סוציאלי שבהם קשורה ישראל

19.14.1 אמנות לביטוח סוציאלי

סעיף 374 לחוק הביטוח הלאומי קובע הוראות לעניין מניעת כפל חיוב בדמי ביטוח לאומי עם מדינות אשר ישראל התקשרה עמן באמנה לביטוח סוציאלי.

"374.

(א) נכרת הסכם, בין ממשלת ישראל לבין מדינת חוץ או רשות שאינה מדינה, הקובע יחסי גומלין בעניין ענפי ביטוח לאומי שחוק זה דן בהם, או המחיל זכויות או חובות לפי חוק זה על תושבי המדינה או הרשות שעמן נכרת ההסכם, רשאי השר, באישור וועדת העבודה והרווחה, להתקין תקנות לביצוע ההסכם אף בסטייה מהוראות חוק זה, ובהסכמתו של השר הממונה על ביצוע חיקוק אחר - אף בסטייה מהוראות אותו חיקוק.

(ב) אמנה רב-צדדית הנוגעת לביטוח לאומי שמדינת ישראל הצטרפה אליה יראו כהסכם בין המדינה לבין כל אחת מהמדינות החברות לאותה אמנה, ובלבד שאותה מדינה אינה מפלה לרעה אזרחים ישראליים בענפי ביטוח שחוק זה דן בהם.

סעיף (א) עוסק באמנות ישירות בין מדינות, בעוד שסעיף (ב) עוסק באמנות רב צדדיות. לישראל אמנות לביטוח סוציאלי עם 13 מדינות (בריטניה, צרפת, בלגיה, הולנד, אוסטריה, גרמניה, דנמרק, שוויץ, שוודיה,

אורוגואי, פינלנד, צ'כיה ואיטליה). במידה שתושב ישראל משלם דמי ביטוח לאחת ממדינות אלו, לא ישולמו בישראל דמי ביטוח, בכפוף לתנאי האמנה.

בנוסף, לישראל הסכם ידידות עם ארה"ב בתוקף משנת 1951. סימן ד' להסכם מורה כי ינהגו באזרחי המדינה המתקשרת האחת באופן שוויוני לאזרחי המדינה האחרת, לעניין תחולת חוקי הביטוח הסוציאלי. אלא, שבמספר פסקי דין נקבע כי אין להסכם זה תוקף בדין בישראל, והוא אינו יותר מאשר התחייבות בינלאומית הדדית⁸⁷⁶.

היות שהאמנות למניעת כפל ביטוח סוציאלי אינן חלות לגבי דמי ביטוח בריאות, הרי החובה לתשלום דמי ביטוח הבריאות קיימת גם לגבי המשלמים למדינות האמנה האמורות. שיעור התשלום של דמי ביטוח הבריאות יהיה לפי השיעור המינימלי הקבוע בחוק.

מוצע לתושבי ישראל, אשר שילמו דמי ביטוח הן בישראל והן במדינת האמנה, לוודא כי הינם עומדים בזכאות למניעת תשלום כפל דמי ביטוח בשתי המדינות לפי תנאי האמנה. תושב כזה זכאי לפטור כאמור מדמי ביטוח, ואף להחזר דמי ביטוח באם שילם כפל דמי ביטוח.

⁸⁷⁶ ראו דבי"ע נ/0-39 יהודית שיינברגר נ' המוסד לביטוח לאומי, פד"ע לב 289; וכן בג"ץ 83/419 יהודה דורון ואח' נ' מר י' סריג ואח', פ"ד לח(2) 323.